

РЕЦЕНЗИЯ

от Радослав Димитров Радев, проф. д-р във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, за дисертационния труд на проф. Магдалена Петрова Костова-Панайотова на тема „Съвременни лингводидактологични аспекти на продължаващата подготовка на учителите по БЕЛ“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор на науките“ по професионално направление „Педагогика на обучението по...“

Определен съм за рецензент на дисертационния труд със заповед РД-38-134/6.3.2024. Дисертационният труд съдържа 391 стандартни страници, 302 библиографски единици. Дисертацията е обсъдена и допусната до защита на разширено заседание на катедра „Хуманитарни науки“, ДИУУ, състояло се на 28 февруари 2024 г. Всички необходими процедури са спазени. Наукометрията е изпълнена. Дисертацията се състои от шест глави, като структурата ѝ е съчетание от теоретичен, проблемно-тематичен, литературоведски и дидактологичен корпус. Идеята е да се успореди литературнокритическия прочит с методическия модел за изучаване на творбата, така че обучителният процес да бъде по-малко манипулативен и повече читателски. И в предходните си изследвания тя предлага концепции, които са породени от промените в образователната сфера и те са така да се каже бърза, но адекватна рефлексия. Тя не остава само в областта на чистото теоретично съзерцание, но предлага учебни помагала, които са в помощ на учителите при изучаването на творбите. Необичайното в нейните разработки е, че тя е много добър литературовед и дава живот на детайлите, когато предлага проблемния тип обучение при изучаване на художествените текстове. Удивителна е нейната научна и методическа разходка в класическата и съвременната българска литература.

Магдалена Панайотова възлага по-универсална функция на увода, тъй като в него тя изразява собственото си тревога, от начина по който се преподава литературата. Според нея един от най-важните принципи на литературното общуване „е именно „безпокойството“ на диалога, в който ученикът е поставен в ситуацията на откривател“ (с.9). Тя обаче не противопоставя литературното четене на технологиите, а предпочита да ги приема като конкуренти за формиране съзнанието на ученика. И това според мен е по-вярната линия, тъй като не става въпрос за отрицание, а за усъвършенстване. Това естествено налага по-високи изисквания към подготовката на учителя. А тези, които ще го подготвят и предложат методически решения, трябва да подхождат нелинейно, а „многогласно и провокативно осмисляне на литературната творба“ (с.12). В това вижда своята задача и Магдалена Панайотова в дисертационния си труд.

В първа глава „Класика, канон и съвременност“ авторката разглежда в съотносимост тези понятия. Много основателно тя въвежда определители на класиката, между които приема „чертите на епохата, нейната физиономичност“ (с.18). И това е важно тръгване към проблема, тъй като у нас много често физиономичното е под роклята на идеологичното. В критическия преглед, който прави М. Панайотова на понятията тя умее да представя отделните възгледи не толкова като постановки, колкото като дразнители за мисълта и емоцията, чрез които се губи потребността от отрицание. Канонът е необходим, класиката, дори когато се пренебрегва, живее в нас чрез скрити механизми, а съвременната литература е пулс, който отмерва битието ни. Следователно въпросът според Магдалена Панайотова е в тяхното взаимодействие, а не в противопоставянето им. Тя се позовава на Пламен Дойнов, който приема, че образователният канон е много инертен, но като се занимаваме само с литературата на „НРБ“ скрихме отново авторите от 20-те и 30-те години, които комунистите затриха (с.24).

В това отношение Панайотова е много по-гъвкава в концепциите си. Тя постига много добра съотносимост между минало и съвремие, прави и успешен опит за допълване на мъжкото учебно съдържание, в което литературата, творена от жени, е представена само с Елисавета Багряна и подгласнички като Мара Белчева и Дора Габе. Впечатлява перспективното мислене на Магдалена Панайотова, което търси решение на някои наболели проблеми, например със структурата на учебното съдържание (с.10–22). Ясно е, че проектно ориентираното обучение провокира класно-урочната система и учителят трябва да бъде подготвен за това излизане извън рамката, за да не бъде, както казва Сартр, „пазач на гробища“. За подобна позиция се изисква и професионална дързост, тъй като все още не е преодолян старият канон само мъртвите в училище. Смятам, че една от приоритетните дейности на Департаментите за продължаващо образование трябва да е именно тази подготовка, която ще ориентира учителите в съвременната литература („Извън канона“). В това отношение дисертационния труд на Магдалена Панайотова ще бъде добър помощник.

Дисертационният труд е насочен към гимназиалната степен на обучение по литература и се основава на една сложна взаимовръзка между методически решения за изучаване на художествения текст със свободната инициатива на интерпретацията, които трябва да бъдат осъществени така, че диалогът между учител и ученици да бъде равноправен. Моделът става форма за интелектуално напрежение, която да породи индивидуалната радост на ученика, че може да отиде отвъд нея. Тънка работа, за която и аз съм мечтал като преподавател. При този подход естествено е да се възроди противоречието като обучителен метод, доколкото българската литература се осмисля „като процес на кръстосване и съвместяване на противоречащи си мотиви“ (с.12). От друга страна Магдалена Панайотова възражда жанровата форма „тезиси“, но не толкова като съдържателна, а като

композиционна. И това е добра находка, тъй като проблемите на учениците, когато пишат, е именно в неумението да изграждат композиция.

Определянето на труда като „лингводидактологичен“ е по-скоро опит да се естетизира дидактиката, така че да има обич в общуването и намерение за събждане. Този подход определя структурата на втора глава „Златната класика“ за допълнителна и продължаваща подготовка на учителите по БЕЛ“. Освен богатството на интерпретаторските и методически подходи, авторката не пропуска етичното, впрочем то е присъщо за мисленето ѝ, затова е естествено да работи повече за диалога в преподаването и за формиране у ученика уважение към класиката. За нея да се твори обучение означава да се съхранява достойнството на учениците, а това ще се случва, ако се пази и достойнството на учителя. Ето защо приетият от нея модел за изучаване на класиката от Христо Ботев до Димитър Димов, който по същността си е дисертация в дисертацията, разчита на различните гледни точки. И дори въведения раздел „тезиси“ използва рамката на логичното, за да внесе емоционалност, да отвори любопитство, да научи ученика, че твърдението не е господар на истината, а има нужда от контекст, за да е богата трапезата на духа. Отделните интерпретации на художествените творби са направени така, че да е плавен прехода от жанрови особености, към композиция и същност, от които да се отвори комуникативността на проблемите. Този подход е особено важен, защото много често учителите задават проблемни въпроси без да са създали необходимия контекст, за да може ученика да постигне обем в отговора си. Свободата и многозначността на обучението е в контекста, а енергията във въпроса. И тъй като методиката затъна във въпросите, то М. Панайотова ги е избегнала, защото мисли повече за съпреживяване, а не за дисекция на текста. А и Теодор Фонтане сполучливо поетизира: *Защо? Защо? Не си задавай мъка – / въпросите развалят рахатлъка*».

Трета глава «Нова класика в помощ на учителите от гимназиалния курс» се осмисля българския модернизъм и то напълно основателно, тъй като в последно време ние премисляме повече постмодернизма. Приемам постановката на М. Панайотова, че «Ако и футуризмът да се заражда редом с експресионизма на българска почва, той не успява да се развие толкова пълноценно» (с.244), но той влияе върху така наречените крайни бохеми – жеманфишистите около кръга „Българан“. Въпросът е обаче, когато пишем за потребност от играта можем ли да предложим девиза им: „Думба, лумба, тра-ла-ла, животът шеметна игра“. Доколко трябва да охраняваме децата от такива текстове и естетики, още повече, че италианският футуризм пропагандира необходимостта от войни като пречистване на цивилизацията и пренебрежението към жените. Обучението по литература е само удоволствие от хубавото и доброто ли е, щом говорим за социализация на ученика? „Тоталният бунт“ на футуристите с мисъл за бъдещето (с.247) дали ще се приеме като бунт от учениците? Самото зараждане на тези размисли показва пълноценността на изследването и именно за това авторката отбелязва, че в областта на обучението по литература има за какво да се дискутира. Ето защо, когато разглежда текстовете на Емилиян Станев, Николай Хайтов, Йордан Радичков, Станислав Стратиев, Виктор Пасков тя осмисля трудни проблеми – противоречията в живота, конфликта между човека и природата, отклонението от нормата, дехуманизацията, необходимостта да се живее според природните закони. И това е истинно, но са все тревоги за деца, които имат право на радости.

В четвърта глава „Извън канона“ авторката е съблазнена от свободата си и от правото си на субективизъм, чрез който най-добри може да се даде нов живот на художествените текстове. „Женската“ априлска линия от 60-те години“ е написана с вдъхновение, тъй като творчеството на поетесите е видно и като случване на интимния живот извън идеологията. Партийността има друг образ, когато е въпрос за съдби и за сетивност.

Дълбока е тази аналитичност със запазена чувствителност у М. Панайотова, защото събужда доверие. Тя дава сила и на разсъжденията ѝ в пета глава „Съвременен канон – възможен ли е? Ракурси и проблеми“. В нея стават активни и съпоставките, междутекстовостта, аналогиите. Покрай фините наблюдения върху творчеството на Здравка Евтимова, Милен Русков, Георги Господинов и др. тя съумява да въведе и концептуални, оригинални виждания за развитието на съвременния българския роман, който според нея е „своеобразна хипостаза на липсващия център“ (с.326).

Педагогическият опит на М. Панайотова е много добре проявен в приложните разработки в шеста глава. Впечатляват и разсъжденията ѝ за мястото на учителя в Четвъртата индустриална революция. Изобщо авторката като гледа – мисли, като мисли – чувства, а като чувства прави възможна истината.

Авторефератът в синтезиран вид представя вярно и в система същността на дисертационния труд.

Приносните моменти са изведени убедително и откриват изцяло оригиналния характер на предложения труд. На теоретично и прагматическо ниво са открити значими теми в областта на литературното обучение. Той е функционален за подготовка на учителите, както и за цялостното литературно обучение в гимназиалния етап. Трудът може да се приеме и като практическо литературознание, тъй като в него са осъществени оригинални интерпретации на художествени текстове, особено на съвременни творби. Затова гласувам на проф. Магдалена Петрова Костова - Панайотова да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор на науките“ по професионално направление „Педагогика на обучението по...“ (Методика на обучението по литература).

Проф. д-р Радослав Радев